

Araştırma Makalesi / Research Article

**VATANDAŞ BÜTÇE BİLİNCİ VE BÜTÇE BİLİNCİNİN ARTIŞINDA ETKİLİ OLAN
FAKTÖRLERİN ANALİZİ***

Gonca GÜNGÖR GÖKSU¹

Öz

Kamu yönetimi alanında yaşanan gelişmelerin etkisiyle ülkemizde devlet bütçesini de kapsayacak şekilde bir dizi yenilikler kabul edilmiştir. Bu yenilikler daha şeffaf bir yönetim anlayışına olanak sağlarken, diğer taraftan yöneticilerin/sorumluların vatandaşlara karşı daha fazla sorumluluk üstlenmesine neden olmuştur. Böylece geçmiş yıllara nazaran, kamusal kararlara daha ilgili bir kitlenin varlığından söz edilmektedir. Bu ana düşünceden hareketle, araştırmada kamu gelirleri, harcamaları ve hizmetlerine yönelik vatandaşların ne derece ilgili ve bilgili oldukları tespit edilmek istenmiştir. Araştırmanın ana konusu vatandaş bütçe bilincidir. Vatandaş bütçe bilincinin artmasında etkili olabilecek faktörler açıklayıcı faktör analizi (AFA) ve doğrulayıcı faktör analizi (DFA) aracılığıyla belirlenmiştir. Araştırmanın amacı, vatandaş bütçe bilinç skorunun hesaplanması ve vatandaşların devlet bütçesini içeren konulara ilgilerini arttırabilecek farklı durumların tespit edilmesidir. Analiz sonuçlarına göre vatandaş bütçe bilinç skoru düşük çıkmıştır ve bu skorun artmasında dört temel faktörün etkili olabileceği bulgusuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Devlet Bütçesi, Bütçe Bilinci, Bütçe Bilinç Skoru

JEL Kodları: H60, H61

**CITIZEN BUDGET AWARENESS AND ANALYSIS OF FACTORS THAT ARE
EFFECTIVE IN INCREASING OF BUDGET AWARENESS**

Abstract

As a result of the developments in the field of public administration, a number of innovation including the state budget have been adopted. While these innovations have provided a more transparent administration approach, it reasoned that administrators/authorities have taken more responsibilities towards citizens. In the study, it is demanded to determine the extent to which citizens are concerned and knowledgeable about public revenues, expenditures, and also services. The study topic is citizen budget awareness. Factors that may be effective in raising budget awareness were examined by explanatory factor analysis (EFA) and confirmatory factor analysis (CFA). The aim of the study is to calculate the budget awareness score of citizens and to determine the different situations that might increase the citizens' awareness on topics related to the state budget. According to the result of the analysis, the budget awareness score was found low, and it was concluded that four main factors may be effective on increasing in this score.

Keywords: State Budget, Budget Awareness, Budget Awareness Score

JEL Codes: H60, H61

* Sakarya Üniversitesi Rektörlüğü Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu tarafından 2020/23 karar nolu yazılı izin alınmıştır.

¹ Araştırma Görevlisi Dr. Sakarya Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Maliye Bölümü, ORCID 0000-0003-0230-7391, ggungor@sakarya.edu.tr.

Başvuru Tarihi (Received): 20.05.2020 **Kabul Tarihi** (Accepted): 16.10.2020

Giriş

Devlet bütçesi bir ülkenin kader kitabıdır. Çünkü bütçe, kamu tercihlerinin tespitinde ve önceliklendirilmesinde esas belirleyicidir. Ayrıca toplumun geleceğinin şekillenmesinde de bütçeler doğrudan etkiye sahiptir (Altuğ, 2019: 12). Bir ülke için bu derece yüksek öneme sahip bütçe hakkında vatandaşların ilgisinin ve bilgisinin yeterli olması arzulanmaktadır. Çünkü vatandaşlar, seçim mekanizması ile görevlendirdikleri siyasetçilerin toplumsal ihtiyaçları karşılama beklentisiyle, siyasetçiler de kendilerine devredilen yetkileri bütçe aracılığıyla kullanmaktadırlar. Bu yetki devrinin temeli anayasaya dayanmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası'nın 161'inci maddesinde toplumsal ihtiyaçları karşılamak için merkezi yönetim tarafından yapılan kamu harcamalarının devlet bütçeleri aracılığıyla belirlendiği ve bütçe kanunları, bütçe ile ilgili olmayan tüm kurallardan arındırılıp, kendi içerisinde bütünleştirildiği ifade edilmektedir. 161'inci maddenin devamında ise Kesin Hesap Kanun Teklifinin Cumhurbaşkanlığı tarafından sunulmasının meclise etkin bir bütçe hakkı sağladığı açıklanmaktadır. Böylece önceki yıla ait bütçe sonuçları meclis tarafından bütçe hakkı gerekçesiyle denetlenmektedir. 6085 sayılı Sayıştay Kanunu'nun 38'inci maddesinde de kamu kaynaklarının elde edilmesinde ve kullanılmasında idarelerin yönetim ile hesap verme sorumluluklarını vurgulanmaktadır.

Devlet bütçelerinin halk adına temsilciler aracılığıyla onaylanması bütçe hakkı ile açıklanmaktadır. Bütçe hakkı, meclise vatandaşlar adına gelir toplama ve bu gelirleri önceden belirlenmiş kamusal alanlara, amaçlara harcama yetkisinin tanınmasıdır. Başka bir tanımla bütçe hakkı, kamu hizmetlerinin türü, tutarı ve bu hizmetleri sağlayacak kamu gelirlerinin tahsiline karar verme yetkisidir (Edizdoğan & Çetinkaya, 2010: 20). Meclis bu hakkı vatandaşlar adına kullanmaktadır. Bu sebeple hazırlanmasından denetimine kadar geçen her bir aşamada bütçenin vatandaşlar tarafından sahiplenmesi önem derecesi yüksektir. Bunun gerçekleşebilmesi ise vatandaşların bütçe bilgisine ve bilincine sahip olmasıyla mümkündür.

Bütçe hakkı, mutlak monarşiye karşı halkın ve temsilcilerinin yüzyıllarca süren mücadeleleriyle elde edilebilmiştir. Magna Carta (1215), Haklar Dilekçesi (1627), Haklar Yasası (1689), Fransız Büyük İhtilali (1789) bütçe hakkının kazanılmasında önemli aşamalarıdır (Biçer ve Şahin, 2009: 19). Bütçe hakkının kazanılmasına yönelik ilk adım 1215 Magna Carta'nın (Büyük Özgürlük Fermanı) kabulüyle başlamıştır. Kralın yetkilerinin ilk defa sınırlandırıldığı bu fermanın 12'nci maddesinde "*Krallığımızda, ülkemizin Genel Meclisinin izni olmadıkça zorla, askerlik hizmeti karşılığı olarak vergi ya da yardım parası alınmaz.*" ifadesine yer verilmiştir (Aktan & Vural, 2004: 40). Böylece vergileme hakkı (millet temsilcilerinin izni olmadan vergi alınmaması) ilkesi kabul edilmiştir (Öner, 2009:270).

Magna Carta'nın krallar tarafından ihlal edilmesi sonucu 1628'de İngiliz Haklar Bildirisi yayınlanmıştır. Bildirgede "*Parlamentonun genel onayı olmadıkça, hiç kimsenin ödünç para, bağış, vergi, herhangi bir armağan vermeye ya da buna benzer bir ödemede bulunmaya zorlanmaması ve bunun için, böyle bir ödemede bulunmayı reddetti diye, kimsenin sorguya çekilmemesini, yemin etmeye cebredilmemesini, hücreye kapatılmamasını, beş tutuklanmamasını ya da başka bir biçimde eziyet çektilmemesini ve rahatsız edilmemesini, Yüce majestelerinden rica ediyoruz*" maddesinde kralların keyfiyete göre gelir elde etmemesi yönünde ricada bulunulmuştur. Ancak despotluklarına devam eden yöneticiler zamanla tahtlarından men edilmiştir (Aktan & Vural, 2004: 5). Bu gelişmeler gelecek yıla ait harcamaların yapılmasına ve gelirlerin toplanmasına hükümet tarafından onay verilmesine imkân sağlamış ve bütçe hakkı günümüzdeki şeklini almıştır (Öner, 2009: 270).

Araştırmanın amacına ulaşmak için anket formundaki ilk 12 ifadeye verilen yanıtlar ile vatandaş bütçe bilinç skor endeksi hesaplanmıştır. Ankette yer alan diğer 29 maddedeki (13-41 madde arası) yanıtların analizi ile bütçe bilincinin artmasında etkili faktörler tespit edilmiştir. Ayrıca

araştırmada AFA ile belirlenen faktörler kullanılarak birinci ve ikinci düzey DFA analizleri yapılmıştır. Böylece belirlenen faktörlerin ve maddelerin bütçe bilincinin artmasında yüzde kaç etkili olduğu, diğer bir ifadeyle faktörleri oluşturan maddelerde yaşanan bir birimlik artışın, vatandaşların bütçe konularına ilgili olmasını yüzde kaç arttırdığı incelenmiştir.

1. Bütçe Bilinci Kavramı ve Kapsamı

Bilinç kelimesi Türk Dil Kurumuna (TDK) göre “(1) İnsanın kendisini ve çevresini tanıma yeteneği, şuur, (2) Temel bilgi, görüş, (3) Algı ve bilgilerin zihinde duru ve aydınlık olarak izlenme süreci, şuur” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2019). Bilinçli olmak; “Çevresinde olup bitenlerin farkında olmak, eylemlerini bilerek gerçekleştirmek” olarak açıklanmaktadır (TDK, 2019). Maliye bilimi açısından “bilinç” kelimesi vergi terimi ile birlikte uzun yıllardır kullanılmaktadır. Vergi bilinci; mükelleflerin, mevzuata uygun bir şekilde vergisel yükümlülüklerini yerine getirirken gerekli özene ve istekliliğe sahip olmasıdır. Mükelleflerin vergi düzenlemeleri hakkında yeterli bilgisinin olması, vergi bilinç düzeyinin belirlenmesinde öncelikli koşuldur (Kıral, 2018: 151). Vergi bilinci yüksek mükellefler ödemiş oldukları vergiler ile yararlandıkları kamusal mal ve hizmetler arasında mali bağlantı kurabilmekte ve vergi ödeme gerekliliğini fark edebilmektedirler (Kumkale, 2015). Literatürde vergi bilincine ait açık bir tanım bulunmasına rağmen, bütçe bilincine ait bir tanım ile karşılaşılmamıştır. Bu sebeple bütçe bilinci kanaatimizce aşağıdaki gibi tanımlanabilir:

“Bütçe bilinci; vatandaşların hem anayasada hem de diğer kanunlarda devlet bütçesi konularına ilgili ve farkında olmaları, kamu gelirleri ve bu gelirlerinin hangi kamu hizmetlerine yönelik harcadığı hakkında yeterli bilgiye sahip olmaları ve bütçeyle ilgili gelişmeleri yakından takip etmesidir.”

Bütçe bilincinin tanımında öne çıkan kısımlar;

- i.Devlet bütçesiyle ilgili konulara ilgili ve farkında olunması,
- ii.Devlet bütçesiyle ilgili düzenlemeleri içeren kanunlar hakkında yeterli fikrin olması,
- iii.Bütçe hakkının bilinmesi ve bu hakkın vatandaşlara ait olduğunun benimsenmesi,
- iv.Kamu gelirleri ve harcamaları hakkında yeterli bilgi sahibi olunması,
- v.Toplumsal ihtiyaçları karşılamak amacıyla tahsis edilen ödeneklerin takibi,
- vi.Bütçenin görüşülmesi, onaylanması, uygulanması ve denetlenmesi süreçlerinin takibi,
- vii.Devlet bütçesi alanındaki vatandaş odaklı gelişmelerin (örneğin; vatandaş bütçe rehberi ya da vatandaş kesin hesap raporu)² izlenmesidir.

1.1. Kamu Mali Alanda Yaşanan Gelişmelerin Bütçe Bilinci İle İlişkisi

Yeni kamu yönetimi anlayışının benimsenmesi ile kamu mali alanı dâhilinde reform niteliğinde çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Tüm bu gelişmeler ile vatandaşların kamu maliyesini nasıl kontrol edeceği, yasama kontrolünün daha etkin olarak nasıl gerçekleşeceği gibi konular önem kazanmıştır (Yılmaz & Biçer, 2010: 213). Böylece kamu mali yönetimi alanında bir takım iyileştirici ilkeler benimsenmiştir. Bu ilkelerin başında iyi yönetim³ için mali saydamlık (şeffaflık) ve hesap verilebilirlik ilkeleri gelmektedir. Ayrıca mali demokrasi, bütçe

² Türkiye’de 2017 ve 2018 yıllarına ait Vatandaş Bütçe Rehberi, Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğünün resmi internet sitesinde paylaşılmıştır. Strateji ve Bütçe Başkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi 2018 yılında yürürlüğe girmiş, Cumhurbaşkanlığı bünyesinde Strateji ve Bütçe Başkanlığı kurulmuştur. 2019 ve 2020 yıllarına ait Vatandaş Bütçe Rehberi, Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığının resmi internet sitesinden paylaşılmıştır. Vatandaş Kesin Hesap Raporu ise 2016 yılından itibaren Muhasebat Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanmaktadır.

³ İyi yönetim için temel unsurlar: (i) Vatandaşların güvenliğinin sağlanması, (ii) Hukukun üstünlüğünün geçerli olması, (iii) Yargının bağımsız olması, (iv) Kamu harcamalarının adil olması (v), Siyasilerin hesap verme yükümlülüğüne tabi olması, (vi) Vatandaşların gerekli bilgilere kolayca ulaşabildiği saydam bir yönetim varlığı ve (vii) Asgari insan hakları gereklerinin sağlanmasıdır (Özer, 2005: 330).

okuryazarlığı, katılımcı bütçeleme, vatandaş odaklı bütçeleme, vatandaş bütçe, vatandaş kesin hesabı gibi güncel kavramlar ve uygulamalar da mali reform arayışları sonucu öne çıkan diğer önemli gelişmeler arasında yer almaktadır. Bütün bu yenilikler bütçe konularına vatandaşların daha ilgili olması ve bütçe hakkına sahip çıkma isteği ile ilişkilidir.

1.1.1. Bütçe Bilinci ve Mali Saydamlık İlkesi İlişkisi

Mali saydamlık veya şeffaflık ilkesi, devletin her türlü görev ve fonksiyonlarının, kamu ekonomisine, mali yönetimine ilişkin bilgilerin, hesapların, kamu mali yönetimi ile iktisat politikalarına ilişkin planların, hedeflerin açık, anlaşılır, düzenli ve güven verecek şekilde kamuoyunun bilgisine sunulmasıdır (Aktan vd. 2004: 175). Böylece kaynakların hangi amaçlar çerçevesince kullanıldığına dair bilgilerin kamuoyu ile paylaşılması sağlanmaktadır.

Uluslararası alanda mali saydamlık ilkesiyle ilişkili olarak 2006 yılından itibaren Uluslararası Bütçe Ortaklığı tarafından Açık Bütçe Endeksi hesaplanmaktadır. Açık Bütçe Endeksi, bütçelerin yaşam döngüsünde hazırlanması gereken sekiz bütçe dokümanının değerlendirilmesi ile ölçülmektedir (Yalçın, 2017: 43). Açık Bütçe Endeksi, dünya genelinde merkezi yönetim bütçelerinin şeffaflığının bağımsız, karşılaştırmalı tek ölçütüdür. Endeks, hükümetlerin uluslararası iyi uygulama standartlarına uygun olarak bütçe bilgilerini, miktarını ve güncelliğini değerlendiren soru kümesinden oluşan açık bütçe anketi kullanarak 100 puanlık şeffaflık puanı üzerinden yapılan değerlendirmelerle hesaplanmaktadır (International Budget Partnership, 2020).

En son 2017 yılına ait açık bütçe endeksi hesaplanmış ve ülkelerarası karşılaştırma yapılmıştır. 2017 yılı skorlara göre bütçe şeffaflığı endeks puanı en iyi üç ülke Yeni Zelanda (89), Güney Afrika (89) ve İsveç (87)'dir. En kötü skora sahip ülkeler Chad (2), Sudan (2) ve Sudi Arabistan (1)'dir. Türkiye'nin puanı ise 58 olarak ölçülmüştür ve sınırlı kategorisinde tanımlanmıştır. 2006-2017 döneminde Türkiye'nin 2006 yılı puanı 40, 2008 yılı puanı 43, 2010 yılı puanı 57, 2012 yılı puanı 50, 2015 puanı 44 ve 2017 yılı puanı 58'dir (International Budget Partnership, 2017: 5).

Açık ve şeffaf kamu yönetimi; kamuoyunun kamusal faaliyetlerden haberdar olması, bilgi ve belgelere ulaşabilmesi, yönetime katılması, kamusal faaliyetleri denetleyebilmesi ve hesap sorabilmesi gibi demokratik, temiz ve dürüst yönetim anlayışını ifade etmektedir (Ceritli, 2012: 29). Bütçe konularına karşı vatandaşların ilgisinin artması diğer ifadeyle bütçe bilincinin yükselmesi, yetkililer/sorumlular tarafından kamusal karar ve işlemlere ilişkin bilgi ve belgelerin zamanında kamuoyuyla paylaşılmasına ve mali saydamlık ilkesinin işlevselliğine katkıda bulunabilecektir. Böylece Türkiye'nin açık bütçe endeks değeri üzerinde de olumlu bir etki meydana gelebilecektir.

1.1.2. Bütçe Bilinci ve Hesap Verilebilirlik İlkesi İlişkisi

5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu'nun 8'inci maddesinde hesap verilebilirlik: *“Her türlü kamu kaynağının elde edilmesi ve kullanılmasında görevli ve yetkili olanlar, kaynakların etkili, ekonomik, verimli ve hukuka uygun olarak elde edilmesinden, kullanılmasından, muhasebeleştirilmesinden, raporlanmasından ve kötüye kullanılmaması için gerekli önlemlerin alınmasından sorumludur ve yetkili kılınmış mercilere hesap vermek zorundadır.”* Böylece sorumlular ve yetkililer mali karar ve işlemlerine ilişkin kamuya açıklama yapmak zorundadırlar.

Etkili kamu mali yönetimi şeffaflık, gözetim ve halkın katılımını içeren hesap verebilirlik sistemine dayanmaktadır. Şeffaflık ve birbirlerinin güçlerini kontrol eden kamu kurumları olmadan, hükümetin hesap verme olasılığı düşüktür (International Budget Partnership, 2017: 40). Günümüzde sadece vatandaşların devlete değil, devletin de vatandaşlara hesap vermesi söz konusudur. Hesap verebilirlik ve şeffaflık ilkelerinin uygulanması, hizmetten yararlananların kamu çıkarlarının önceliğini ve önemini sorgulamasına imkân tanımaktadır (Çoban, 2012:5).

Vatandaşların bilgili ve söz sahibi olmasıyla kamu yönetiminde reform niteliğinde değişimler yaşanmıştır (Çiçek, 2012: 16) ve önceleri pasif konumda olan vatandaş profili günümüzde çok daha aktif, hesap soran, bilinçli ve ödediği verginin nerede, nasıl harcadığını sorgulamaktadır (Ceritli, 2012: 27). Bununla birlikte bütçe hakkının temelinde asil-vekil ilişkisi yer almaktadır. Asil-vekil ilişkisinin özünde ise hesap verme sorumluluğu bulunmaktadır (Demirbaş & Çetinkaya, 2018: 55). Böylece bütçe bilincinin artmasıyla daha çok hesap veren bir kamu mali yönetim anlayışının yerleşmesi mümkün olabilmektedir.

1.1.3. Bütçe Bilinci ve Mali Demokrasi İlişkisi

Şeffaflık ve hesap verilebilirlik demokratikleşme ile ilişkilidir ve vatandaşların kamu faaliyetlerini şeffaflıkla görebilmesi ve hesap sorabilmesi demokratikleşmenin devamıdır (Pınar, 2012: 112). Devlet bütçesi vatandaşlar ve yöneticiler açısından farklı içeriğe sahip olsa da halkın bütçe ile ilgili konulara ve süreçlere vakıf olması, katılımcılık ve demokrasinin güçlenmesiyle mümkündür. Mali demokrasinin temeli ise bütçe hakkıdır (Şahin & Uysal, 2013: 205-206). Çünkü bütçe hakkı, bir milletin egemenlik hakkının en açık ve kesin şekilde gerçekleşmesi ve egemenliğin kayıtsız şartsız milletin olduğunun en temel ifadesidir (Feyzioğlu, 1983-1984:3). Demokrasinin uzantısı olan seçme hakkı olan herkes bütçe hakkının sahibidir ve vatandaşlar bu hakkı, seçtiği temsilcileri aracılığıyla kullanmaktadırlar (Yereli, 2012: 57). Bütçe hakkının varlığı ve vatandaşların bütçe süreçlerinde aktif yer alması demokrasinin uygulanabilirliği açısından gereklidir, ancak yeterli değildir. Bu nedenle hukuk devleti ve sosyal devlet ilkeleri anayasa ile güvence altına alınmalıdır. Çünkü devletlerin demokratik, sosyal ve hukuk devleti olma özellikleri birbirinin tamamlayıcısıdır (Şahin & Uysal, 2013: 207). 1982 Anayasası'nın Cumhuriyetin Nitelikleri kısmında Türkiye Cumhuriyetinin demokratik, sosyal, laik bir hukuk devleti olduğu vurgulanmaktadır. 161'inci maddede ise bütçe hakkına atıfta bulunmaktadır. Vatandaşlar tarafından bu maddelerin uygulama sonuçlarının takibi ve kontrolü oldukça önemlidir. Bu ise yetkin vatandaşlık bilincine sahip olunmasıyla gerçekleşebilir.

1.1.4. Bütçe Bilinci ve Bütçe Okuryazarlığı İlişkisi

Bütçe bilinciyle ilişkili diğer kavram bütçe okuryazarlığıdır. Bütçe okuryazarlığı, bütçe sürecine katılımı sağlamak ve geliştirmek amacıyla devlet bütçelerini okuma, çözümleme ve anlama yeteneğidir. Devlet bütçelerinin teknik olarak anlaşılması ve vatandaşların bütçe sürecine dahil olmalarını kapsamaktadır (Masud vd. 2017: 1). Bütçe okuryazarlığı artan kamusal şeffaflığın ve hesap verebilirliğin gerçekleştirilmesinde itici güçtür. Artan şeffaflık, yolsuzluğun azaltılmasını, sosyoekonomik gelişimi ve ekonomik açıdan ülkelerin rekabet gücünü olumlu etkilemektedir (Bellver & Kaufman, 2005).

Bütçe okuryazarlığının iki temel bileşeni bulunmaktadır: (i) Kamu harcamalarıyla ilgili konulara yatkınlık ve vergi oranları, kamu borcu dahil olmak üzere kamu bütçelerinin teknik olarak anlaşılması, (ii) Vergi beyannamesi ve sosyal yardımlara erişim gibi günlük konular hakkında bilgi sahibi olmak, bütçe politikalarının ekonomik, sosyal ve politik etkilerini anlamak ve bütçe süreçlerine katılmaktır (Masud vd. 2017: 6). Bütçe okuryazarlığının amacı, vatandaşların bütçe süreçlerine katılımını sağlamak olduğuna göre, bütçe okuryazarlığının tamamlayıcısı ise katılımcı bütçelemedir (Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı [TEPAV] 2007:3).

1.1.5. Bütçe Bilinci ve Katılımcılık İlişkisi

Katılımcı bütçeleme, vatandaşların kamu bütçesinin bir kısmını nasıl harcayacağına karar verdikleri demokratik bir aşamadır (participatorybudgeting.org) ve bütçe sürecinde şeffaflık ve hesap verme sorumluluğuna dayalı güçlü halkla ilişkiler ve iletişim stratejilerini gerektirmektedir (Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı [TEPAV] 2007:3). Katılımcılık demokrasinin en önemli göstergelerinden birisidir ve kamu programlarının düzenlenme ve uygulanma aşamalarında vatandaşların katılımı önemlidir (Ceritli, 2012: 28). Katılımcı bütçenin etkin olarak

uygulanmasında kamu politikaları hakkında yeterli bilgisi olan ve devlete karşı sorumlu hisseden vatandaşların olması gerekmektedir (Koç, 2017: 451). Bu nedenle bütçe ile ilgili konulara artan ilgi, katılımcılığı teşvik edebilmektedir. Katılımcılığın artması daha bilinçli vatandaş olma, haklarını daha iyi öğrenme, temsilcilerinin görüşlerini dile getirme, politika ve eylemlerin etkilerini doğrudan görme aşamalarında vatandaşlara yardımcı olabilmektedir (Hançer, 2018: 64). Çünkü vatandaşlar ve hükümet arasındaki daha etkili ve tatmin edici ilişkilere giden köprü, daha fazla fikir, bilgi ve sorumluluk paylaşımı ile inşa edilebilir (International Budget Partnership, 2017: 4).

1.1.6. Bütçe Bilinci ve Vatandaş Bütçe/Vatandaş Odaklı Bütçeleme İlişkisi

Kamu sektörü reformları kapsamında katılımcılıkla birlikte vatandaş odaklı bütçeleme ve vatandaş bütçe uygulamaları etkin olmaya başlamıştır. Vatandaş odaklı bütçeleme; bütçelerin onaylanma, uygulanma, değerlendirme ve denetlenme aşamalarına doğrudan veya resmi temsilciler aracılığıyla katılımı ifade ederken (Şahin & Uysal, 2013: 211), vatandaş bütçe, bütçe kanunlarının belirli bir formatta ve halkın anlayabileceği bir düzeye indirgemelerine imkân tanıyan dokümandır (Hançer, 2018: 68). Vatandaş bütçe mali saydamlığı gerçekleştirmek amacıyla devlet bütçelerinin sadeleştirilmiş halidir ve kamu kaynaklarının nerelere/nasıl harcandığına dair yardımcı bir rehberdir (Şahin & Uysal, 2013: 211-212). Vatandaş bütçenin ayırıcı özelliği, daha geniş kitleler tarafından anlaşılması ve erişilebilmesi için tasarlanmış olmasıdır (International Budget Partnership, 2016: 87). Vatandaş bütçesinin çıkış noktası mali saydamlık ve bütçe saydamlığıdır (Hançer, 2018: 71). Mali saydamlığı güçlendirmek için vatandaşın anlayabileceği şekilde harcamaların hangi alanlara yapıldığı, vergilerin hangi kanallardan tahsis edildiği vatandaş bütçe raporunun yayımlanmasıyla mümkündür (Hatipoğlu, 2012: 72). Çünkü devlet bütçelerinin anlaşılması zordur ve teknik bilgi içerdiğinden dolayı vatandaşlar tarafından takibi pek mümkün olamamaktadır. Vatandaş bütçe rehberi ve bütçe uygulama sonuçlarının yalın halini içeren vatandaş kesin hesap raporu ile halkın bütçe hakkında daha kolay bilgi edinmesi sağlanmaktadır. Böylece bütçe bilincinin artmasına katkıda bulunmaktadır. Bu çalışmada bütçe bilinç skoru hesaplanırken değerlendirilen bir gösterge, vatandaş bütçe rehberinin ve kesin hesap raporunun bilinmesi ve takip edilmesidir. Çünkü bu tür gelişmelerin izlenmesi, ancak bütçe bilinci ile mümkün olmaktadır.

1.2. Bütçe Hakkı Algısını Ölçmeye Yönelik Çalışmalar

Türk Maliye literatüründe bütçe hakkı algısını ölçmek amacıyla yapılmış araştırmalara yer verilmektedir. 2014 yılında Selen ve Tarhan'ın yazdığı "*Türkiye'de Bütçe Hakkı Algısı*" isimli kitapta, vatandaşlar tarafından bütçe hakkının hangi seviyede benimsendiği ve sahiplendiği araştırılmıştır. Ayrıca vatandaşların istek ve beklentilerinin siyasiler ve bürokratlar tarafından hangi düzeyde dikkate alındığının tespit edilmesi istenmiştir. Araştırma sonuçları Türkiye'de toplumun bütçe hakkını etkin kullanmadığını göstermiştir.

Selen ve Tarhan'ın (2015) diğer çalışmasında seçmenlerin bütçe hakkı algısı ve bütçe hakkı algısını etkileyen faktörler araştırılmıştır. Seçmenlerin bütçe hakkını etkileyen altı faktör belirlenmiştir ve vatandaşlar hukuk ilkeleriyle uyumlu demokratik katılım ortamı olduğu müddetçe bütçe hakkını etkili kullanabileceklerini ifade etmişlerdir.

Alkan ve Yıldız (2016) araştırmalarında yükseköğretim öğrencilerinin bütçe algılarını ölçülmüştür. Bulgulara göre katılımcıların bütçe kavramına ve uygulamalarına yönelik bilgi sahibi oldukları, ancak bütçe belgelerini incelerken zorlandıkları anlaşılmıştır. Bütçe hakkı algısının arttırılmasına yönelik öneriler arasında medya organlarında konuyla ilgili yayınlara yer verilmesi, bütçe bilincinin geliştirilmesine yönelik eğitimlerin yapılması, bireylerin fikirlerinin, tercihlerinin bütçe sürecine yansıtılması bulunmaktadır.

Yıldız ve Alkan'ın (2017) diğer çalışmasında ise yükseköğretim öğrencilerinin bütçe algısı araştırılmıştır. Sonuçlara göre iktisadi ve idari bilimler fakültesine kayıtlı öğrencilerin bütçe ve uygulamaları hakkında bilgi seviyelerinin yüksek olduğu tespit edilse de katılımcıların bütçe sürecinin etkinliğine dair ifadeler katılmadıkları, kamu harcamaları ile vergilerin toplumsal beklentilere uygun olmadığı ve katılımcı bütçeleme sürecinin etkin uygulanmadığı bulgularına ulaşılmıştır.

2. Araştırmanın Modeli ve Hipotezler

Araştırmada öncelikle “*Vatandaşlar bütçe ile ilgili konulara ve gelişmelere nasıl daha ilgili olabilirler ve bu ilginin artışı üzerinde hangi faktörler etkilidir?*” sorusuna odaklanılmıştır. Böylece aşağıdaki model geliştirilmiştir.

Şekil 1: Araştırmanın Modeli

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Hipotez 1: Devlet bütçesi hakkında kamuoyunun çeşitli kanallar aracılığıyla bilgilendirilmesi, vatandaşların bütçe konularına ilgili olmasında etkilidir.

Hipotez 2: Kamu kaynakları kullanılırken temel ilkelerin ve etkin denetim mekanizmalarının varlığı, vatandaşların bütçe konularına ilgili olmasında etkilidir.

Hipotez 3: Devlet bütçelerinin vatandaş odaklı hazırlanması ve vatandaşların beklentilerinin öncelikli olduğuna dair görüşlerin varlığı, vatandaşların bütçe konularına ilgili olmasında etkilidir.

Hipotez 4: Yöneticilere, uygulanan politikalara, demokrasiye duyulan güven ve memnuniyet, sosyal adalet ile katılımcılığın sağlanması, vatandaşların bütçe konularına ilgili olmasında etkilidir.

Hipotez 5: Vergilerin yüksek olması ve seçim öncesi dönemler, vatandaşların bütçe konularına ilgili olmasında etkilidir.

2.1. Araştırmanın Metodolojisi ve Analizi

Araştırmada “Vatandaşların Bütçe Bilinci ve Etkili Faktörler (VABBEF)” isimli bir ölçek geliştirilmiştir. VABBEF ölçeği geliştirilirken öncelikle konuyla ilgili literatür taraması yapılmış ve akabinde maliye bilim dalında çalışan akademisyenlerin görüşlerinden faydalanılmıştır. Araştırmanın amacına ulaşmak için 41 maddeden oluşan bir anket formu kolayda örnekleme yoluyla Sakarya’da yaşayan 681 kişiye uygulanmış ve katılımcılardan anketteki ifadeler hangi ölçüde katıldıklarını belirtmeleri istenmiştir. Anket için Sakarya Üniversitesi Rektörlüğü Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu (Karar no: 2020/23) tarafından gerekli izin alınmıştır.

Ölçek maddeleri “1=Kesinlikle Katılmıyorum”, “2=Katılmıyorum”, “3=Kararsızım”, “4=Katılıyorum” ve “5=Kesinlikle Katılıyorum” aralığından oluşmaktadır. Elde edilen bulgular

ile vatandaşların bütçe bilinç skorunun hesaplanması ve bütçe bilinç düzeyini etkileyen faktörlerin tespit edilmesi hedeflenmiştir. Katılımcıların demografik özellikleri Tablo 1’de sunulmaktadır.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özellikleri

Eğitim Seviyesi	Yüzde	Yaş	Yüzde	Cinsiyet	Yüzde	Meslek	Yüzde
Okur-yazar	2,9	18-29 arası	39,6	Kadın	41,1	Ticaret Erbabı/Esnaf	10,3
İlköğretim	21,2	30-39 arası	24,3	Erkek	58,9	Eğitimci	8,0
Lise	28,8	40-49 arası	23,7	Toplam	100	İşçi	23,6
Lisans	39,6	50-59 arası	8,8			Memur	8,7
Lisansüstü	4,7	60 ve üstü	3,7			Çiftçi	1,9
Diğer	2,8	Toplam	100			Emekli	5,6
Toplam	100					Diğer	20,2
						Çalışmıyor	21,8
						Toplam	100

Kaynak: SPSS çıktısından faydalanılarak hazırlanmıştır.

Katılımcıların çoğu lise ve üstü eğitim seviyesinden mezundur ve genç nüfustan oluşmaktadır. Meslek dağılımı açısından, işçi ve çalışmayan kategorisindeki katılımcılar en yüksek dağılımı oluşturmaktadır. Ayrıca katılımcıların çoğu erkeklerden oluşmaktadır.

2.2. Vatandaşların Bütçe Bilinç Skorunun Hesaplanması

Anketteki ilk 12 ifade vatandaşların bütçe bilinç skorunun hesaplaması içindir. 12 ifadenin Cronbach alpha değeri 0.874’tür. Bu değer bütçe bilinç skoru endeksinin iç tutarlılık bağlamında yüksek düzeyde geçerli ve güvenli olduğunu desteklemektedir. Tablo 2’de bütçe bilincinin hesaplanmasında kullanılan ilk 12 ifadeye ait yanıtlar sunulmaktadır.

Tablo 2: Bütçe Bilinç Skorunun Hesaplanmasında Kullanılan Maddeler

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
S1. Vatandaş bütçe rehberi ve vatandaş kesin hesap raporu hakkında bilgiye sahibim.	28,2	31,0	19,0	17,1	4,7
S2. Devlet bütçesi hakkında yeterli bilgiye sahip olduğumu düşünüyorum.	21,1	32,4	22,4	18,9	5,2
S3. Devletin bütçesine ilişkin konulara ilgi duyarım.	12,6	19,0	22,8	31,7	13,9
S4. Devlet bütçesinde kamu gelirlerinin payı hakkında bilgi sahibiyim.	21,4	34,2	24,7	15,6	4,1
S5. Devlet bütçesinde kamu harcamalarının payı hakkında bilgi sahibiyim.	24,9	35,1	19,6	16,9	3,5
S6. Devletin vatandaşlardan tahsil ettiği gelirlerin, hangi kamu harcamalarına tahsis edildiği hakkında bilgi sahibiyim.	20,3	24,6	26,0	22,2	6,9
S7. Bütçe süreci ve bütçe ile ilgili işlemlere ilişkin bilgi sahibiyim.	27,0	35,7	19,5	14,7	3,7
S8. Devlet bütçesi ve güncel rakamları hakkında bilgi alabileceğim resmi bir internet sitesinden haberdarım.	26,1	29,7	14,6	19,7	9,9
S9. 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanun’u hakkında bilgiye sahibim.	39,9	29,9	16,5	9,4	4,4
S10. Ödediğim vergiler ile aldığım kamu hizmetleri arasındaki bağlantı hakkında bilgi sahibiyim.	14,4	22,4	26,2	28,0	9,0
S11. Anayasa’da yer alan bütçe hakkım ile ilgili bilgi sahibiyim.	21,3	34,6	26,8	12,6	4,7
S12. Kamu gelirlerinin hangi hizmetlere yönelik harcandığını sorgularım.	8,9	20,5	20,5	34,3	15,9

Kaynak: SPSS çıktısından faydalanılarak hazırlanmıştır.

Katılımcılar Tablo 2’deki çoğu ifadeye ya katılmamakta ya da kararsız kalmaktadırlar. Sadece “S3.Devlet bütçesine ilişkin konulara ilgi duyarım.” ve “S12.Kamu gelirlerinin hangi hizmetlere yönelik harcadığını sorgularım.” ifadelerine olumlu yanıt verenlerin sayısı, olumsuz yanıt verenlerden fazladır. Tablo 3’te ise katılımcıların bütçe bilinç skor sonucu gösterilmektedir.

Tablo 3: Vatandaşların Bütçe Bilinç Skor Endeksi

	Minimum	Maksimum	Standart Sapma	Ortalama
Bütçe Bilinç Skoru	1	5	0,781	<u>2,611</u>

Kaynak: SPSS çıktısından faydalanılarak hazırlanmıştır.

12 sorudan oluşan endekse göre vatandaşların bütçe bilinç skoru 2,611 olarak hesaplanmıştır. Beş rakamı en yüksek skoru ve bir rakamı en düşük skoru ifade etmektedir. 2,611 değeri vatandaşların bütçe ile ilgili konular hakkında yüksek bilgisi olmadığını ve devlet bütçesine karşı ilgilerinin yetersiz olduğunu ifade etmektedir. Katılımcıların çoğunun lise, lisans ve lisansüstü mezunu olduğu düşünüldüğünde bütçe bilinç skor değeri yeterli görülmemektedir. Çünkü eğitim seviyesi artıkça bireylerin daha fazla vatandaşlık bilincine sahip olduğu düşünülmektedir.

3. Bütçe Bilincinin Artmasında Etkili Olan Faktörler

Bu aşamada AFA ve DFA yöntemleri ile hipotezler test edilmektedir. Birinci aşamada AFA yöntemi uygulanarak ana faktörler tespit edilmiştir. İkinci adımda ise birinci ve ikinci düzey DFA yöntemleri kullanılarak AFA ile tespit edilen her bir faktörün ve faktörleri oluşturan her bir maddenin bütçe bilincinin artmasında yüzde kaç etkiye sahip olduğu araştırılmıştır.

3.1. AFA Yönetimi İle Ana Faktörlerin Tespiti

Araştırmada SPSS 22 programı kullanılarak AFA yöntemi birkaç defa tekrarlanmış ve toplamda altı maddenin analizden çıkartılmasına karar verilmiştir. Altı maddenin analiz dışı bırakılmasının gerekçeleri şöyledir:

✓ AFA uygulanırken maddelerin farklı faktör sütunlarında benzer faktör yüklerine sahip olup olmadığı ve faktörü oluşturan diğer değişkenlerle aralarında kavramsal bütünlük sağlayıp sağlayamadığına bakılmıştır. “S13. Bütçe ile ilgili kararlar alınırken fikrimin alınması bütçe konularına ilgili olmamda etkilidir.”, “S31. Bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler bütçe konularına ilgili olmamda etkilidir.” ve “S32. Ülkemin içerisinde bulunduğu ekonomik koşullar bütçe konularına ilgili olmamda etkilidir.” maddelerinin yüklenmiş olduğu faktörü oluşturan diğer değişkenlerle arasında tam olarak kavramsal bir bütünlük sağlamadığı anlaşılmış ve analizden çıkartılmalarına karar verilmiştir.

✓ Literatürde faktör örüntüsünün oluşmasında 0,30 ve 0,40 bandında değişen faktör yüklerinin alt kesme noktası olarak belirlenebileceği ifade edilmektedir (Erdoğan vd. 2007:7). Bu araştırmada alt kesme noktası 0.40 kabul edilmiştir.⁴ “S34. Vergi bilincimin (bireylerin vergilerini zamanında ve eksiksiz ödemesi) yüksek olması bütçe konularına ilgili olmamda etkilidir.” maddesi 0,181, “S22. Sivil toplum kuruluşlarının kamu harcamalarına ve gelirlerine yönelik faaliyetlere önem vermesi bütçe konularına ilgili olmamda etkilidir.” maddesi 0,347 ve “S23. Bütçe sürecinde belirlenen öncelikler ile gerçekleşen hizmetlerin vatandaşların beklentileri ve ihtiyaçları ile uyumlu olması bütçe konularına ilgili olmamda etkilidir.” maddesi ise 0,364 ortak faktör varyans değerlerine sahip olduğu için analiz dışı bırakılmıştır. Nihai döndürülmüş faktör analizi sonuçları ve faktör yükleri Tablo 4’te sunulmaktadır.

⁴ Çalışmada alt kesme noktasının 0,40 olarak belirlenmesinin nedeni, bütçe bilincini etkileyen faktörlerin tespitinde en yüksek faktör yüküne sahip maddelerin analize dâhil edilmesinin istenmesidir. Çünkü çalışmada bütçe bilincinin artmasında en yüksek etkiye sahip farklı durumların araştırılması hedeflenmiştir.

Tablo 4: Döndürülmüş Faktör Analizi Nihai Sonuçları ve Faktör Yükleri

Gözlenen Değişkenler	1	2	3	4	5
S14. Devletten beklentilerim çeşitli mekanizmalar (anket veri toplama, mülakat vb.) aracılığıyla tespit edilmesi bütçe konularına ilgili olmamda etkilidir.	,716				
S15. Devlet tarafından kısa mesaj aracılığıyla bütçe bilgilerinin paylaşılması bütçe konularına ilgili olmamda etkilidir.	,784				
S16. Yazılı ve görsel medyada devlet bütçe bilgilerine ait haberlere daha çok yer verilmesi bütçe konularına ilgili olmamda etkilidir.	,773				
S17. Devlet bütçesi ile ilgili vatandaşlara yönelik bilgilendirme çalışmalarının yapılması (kamuya açık eğitim, toplantı vb.) bütçe konularına ilgili olmamda etkilidir.	,663				
S19. Kitle iletişim araçlarında devlet bütçesi ile ilgili kamu spotlarına ve duyurularına daha çok yer verilmesi bütçe konularına ilgili olmamda etkilidir.	,558				
S36. Vatandaşlardan toplanan gelirlerin adil harcanması bütçe konularına ilgili olmamda etkilidir.		,477			
S37. Kamuda işlevsel mali denetim mekanizmasının varlığı bütçe konularına ilgili olmamda etkilidir.		,561			
S39. Kamu kaynaklarının etkin kullanılması bütçe konularına ilgili olmamda etkilidir.		,764			
S40. Kamu kaynaklarının verimli kullanılması bütçe konularına ilgili olmamda etkilidir.		,752			
S41. Kamu gelirlerine ve harcamalarına ilişkin mali saydamlık ilkesinin bütçe konularına ilgili olmamda etkilidir.		,681			
S26. Devlet bütçelerinin hazırlama ve planlama aşamalarında vatandaşların görüşlerine başvurulması bütçe konularına ilgili olmamda etkilidir.			,620		
S27. Kamu harcamalarının vatandaşlara hangi yükümlükler yükleyeceğinin önceden bilinmesi bütçe konularına ilgili olmamda etkilidir.			,621		
S28. Kamu harcamalarına ilişkin vatandaş denetim mekanizmalarının varlığı bütçe konularına ilgili olmamda etkilidir.			,707		
S29. Vatandaşların önceliklerine duyarlı olacak şekilde kamu gelirleri harcanması bütçe konularına ilgili olmamda etkilidir.			,711		
S30. Kamu gelirleri ile harcamalarına ilişkin hesap verilebilirlik ilkesinin varlığı bütçe konularına ilgili olmamda etkilidir.			,615		
S18. Devlet yöneticilerine güven duymam bütçe konularına ilgili olmamda etkilidir.				,737	
S20. Ülkemde sosyal adaletin artırılmasına yönelik uygulamalara ağırlık verilmesi bütçe konularına ilgili olmamda etkilidir.				,612	
S21. Vatandaşların politika belirleme sürecine aktif olarak katılması bütçe konularına ilgili olmamda etkilidir.				,428	
S24. Kamu hizmetlerinden memnun olmam bütçe konularına ilgili olmamda etkilidir.				,540	
S25. Ekonomi ve maliye politikalarına güven duymam bütçe konularına ilgili olmamda etkilidir.				,455	
S33. Ülkemde demokrasiye güven duymam bütçe konularına ilgili olmamda etkilidir.				,588	
S35. Ödenen vergilerin oranlarının ve tutarlarının yüksek olması bütçe konularına ilgili olmamda etkilidir.					,852
S38. Seçim öncesi dönemler bütçe konularına ilgili olmamda etkilidir.					,553

Kaynak: SPSS çıktısından faydalanılarak hazırlanmıştır.

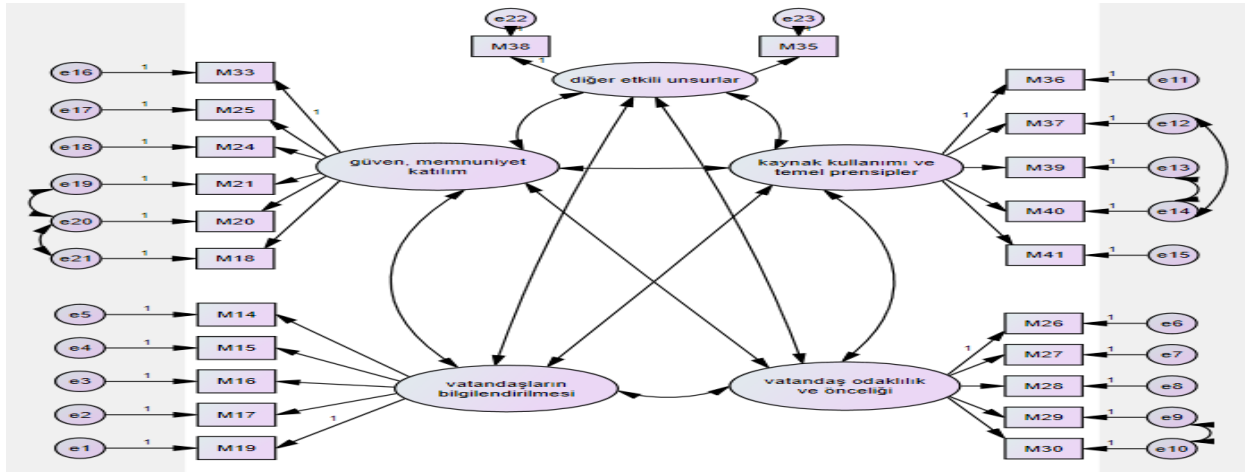
⁵ Bu sonuçlar, değişkenler arasında yüksek korelasyonlar olduğunu ve veri seti faktör analizi için uygunluğunu göstermektedir. Böylece “Evren korelasyon matrisi birim matristir” şeklindeki H0 hipotezi reddedilmiştir. Diğer bir ifadeyle, VABBEF ölçeğine göre faktör analizinin yapılabilmesi için örneklem büyüklüğü yeterlidir.

AFA ile belirlenen beş temel faktörün toplam varyansı açıklama yüzdesi %60,210'dur. Faktörleri oluşturan maddeler kendi içerisinde değerlendirildiğinde; (i) Birinci faktör "Vatandaşların bilgilendirilmesi" ⁶, (ii) İkinci faktör "Kaynak kullanımı ve temel prensipler"⁷, (iii) Üçüncü faktör "Vatandaş odaklılık ve önceliği"⁸, (iv) Dördüncü faktör "Güven, memnuniyet ve katılım"⁶ ve (v) Beşinci faktör "Diğer etkili unsurlar"⁷ olarak isimlendirilmiştir. Faktörlerin isimleri belirlenirken ilgili maddelerin kendi arasında ortak noktaları göz önünde bulundurulmuştur. Ayrıca beş faktör altında yüklenen 23 maddelik ölçeğin tamamının iç tutarlılık açısından Cronbach alpha değeri 0,926 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuç ölçeğin yüksek düzeyde geçerli ve güvenilir olduğunu desteklemektedir.

3.2. Birinci Düzey DFA Sonuçları

Bu aşamada birinci düzey DFA modeli oluşturularak, VABBEF ölçeğinde bulunan gizil faktörler ve gözlenen değişkenler arasındaki karşılıklı bağımlı etkiler AMOS 20 programıyla test edilmiştir. Modelin serbestlik derecesi $df = 215$ 'dir. Bu sonuca göre model aşırı doymuş bir modeldir. Modelin teori ile uyum düzeyi de araştırılmıştır. Uyum iyiliği sonuçlarına göre $\chi^2/df = 2.88 < 5$, $0,90 < GFI = .928$, $0,90 < CFI = .939$, $RMR = 0.05 < 0,08$ ve $RMSEA = 0.05 < 0,08$ 'dir ve model verilere uyumludur⁸ ve beş faktörlü yapının geçerliliği DFA ile test edilmiştir

Şekil 2: Birinci Düzey DFA Model

Kaynak: AMOS programından faydalanılarak hazırlanmıştır.

⁶ Birinci faktöre bu ismin verilmesinin nedeni faktörü oluşturan maddelerin ortak noktası olarak kitle iletişim araçları, medya, kamu spotu vb. farklı mekanizmalar aracılığıyla bütçe bilgilerinin vatandaşlarla paylaşılmasının etkili olabileceğidir.

⁷ İkinci faktörün bu isimle adlandırılmasının nedeni faktörü oluşturan maddelerin ortak noktası, kamu kaynaklarının kullanılmasında adalet, etkinlik, verimlilik vb. hususlara dikkat edilmesi ve denetim mekanizmalarının işlevsel olmasının önemli olduğudur.

⁸ Üçüncü faktöre bu ismin verilmesinin nedeni faktörü oluşturan maddelerin ortak noktası olarak devlet bütçesinin özellikle hazırlama ve planlama aşamalarında vatandaşların fikirlerine, isteklerine doğrudan öncelik verilmesi ve uygulama sonrasında bütçe bilgilerinin vatandaşlarla paylaşılmasının bütçe bilinci üzerinde etkili olabileceğidir.

⁶Dördüncü faktörün bu isimle adlandırılmasının nedeni ülkede yöneticilere, demokrasiye vb. duyulan güven ve memnuniyet duygularının ve vatandaş katılımının bütçe bilincinin artmasında etkili olabileceğidir.

⁷ Beşinci faktörün "Diğer Etkili Unsurlar" olarak isimlendirilmesinin nedeni ise bu faktörü oluşturan iki sorunun arasında yüksek bir anlam bağı olmamasına rağmen, iki sorunun da önemli olduğunun düşünülmesi ve analizden çıkartılmasının uygun olmadığı fikridir. Çünkü madde 35 vergiler ile ilgiliyken, madde 38 seçim dönemleri ile ilgilidir. Her iki durum da bütçe hazırlama süreci ile ilişkilidir ve kamu harcamalarının gerçekleşmesinde doğrudan etkiye sahiptir.

⁸ Literatürde kabul edilen uyum iyiliği değerleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için Çapık'ın (2014) çalışmasını inceleyebilirsiniz.

Şekil 2'deki ölçüm modeli gizil değişkenlerin gözlenen değişkenlerle arasındaki ilişkiyi yansıtmaktadır. Her bir gizil değişkenden gözlenen değişkene çizilen oklar gözlenen değişkenin bağlı olduğu gizil değişkenini temsil gücüne ifade etmektedir.

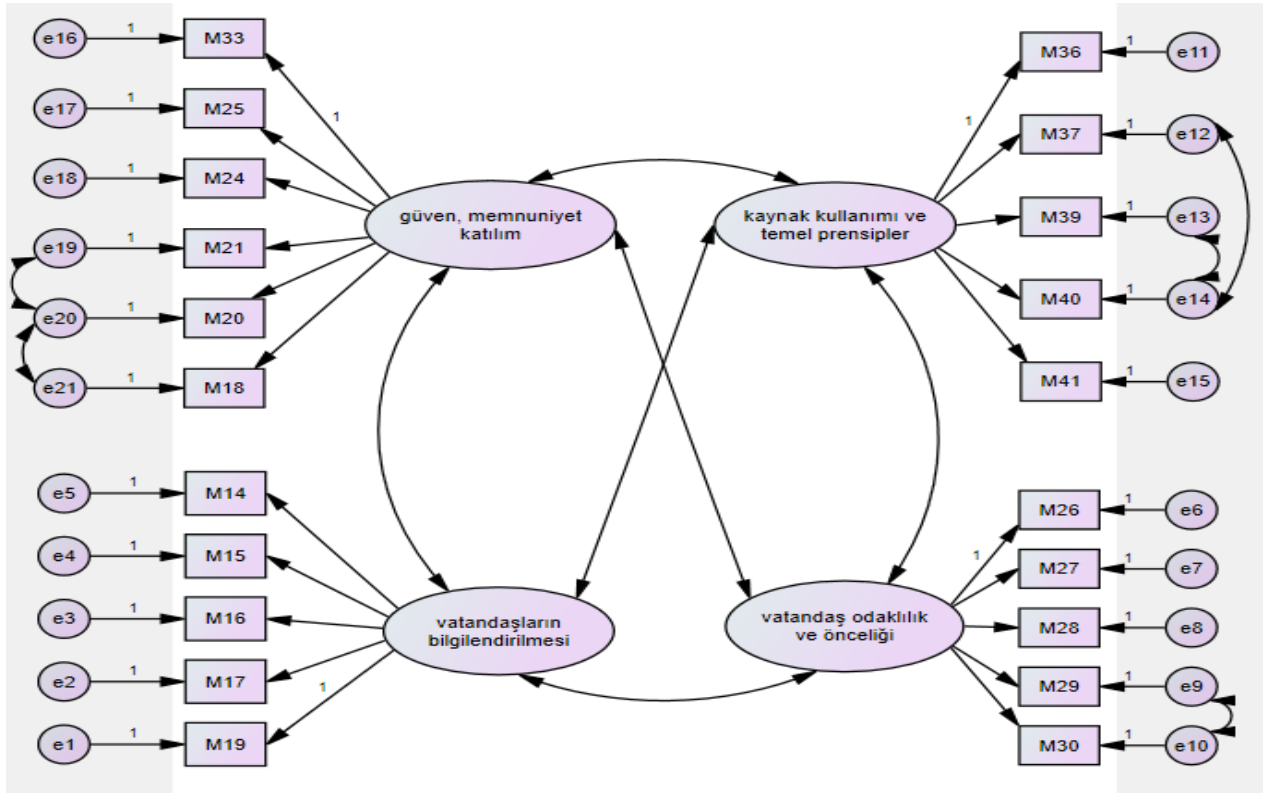
Tablo 5: Modelde Yer Alan Değişkenlere Ait Değerler

Faktörler ve İfadeler		Regresyon Ağırlıkları			Standart
		Madde No	Tahmin	Standart Hata	Regresyon Katsayıları
Vatandaşların Bilgilendirilmesi (VB)	M14	1,068	,069	***	,681
	M15	1,211	,074	***	,717
	M16	1,172	,068	***	,775
	M17	1,150	,067	***	,761
	M19	1,000			,673
Kaynak Kullanımı ve Temel Prensipler (KKTP)	M36	1,000			,645
	M37	1,053	,069	***	,707
	M39	1,079	,068	***	,744
	M40	1,075	,068	***	,752
	M41	,993	,066	***	,680
Vatandaş Odaklılık ve Önceliği (VOÖ)	M26	1,000			,672
	M27	1,064	0,63	***	,757
	M28	1,075	,066	***	,720
	M29	1,009	,064	***	,694
	M30	,922	,063	***	,640
Güven, Memnuniyet ve Katılım (GMK)	M18	1,037	,092	***	,561
	M20	1,136	,091	***	,657
	M21	,959	,086	***	,554
	M24	1,132	,089	***	,676
	M25	1,281	,095	***	,744
Diğer Etkili Unsurlar (DEU)	M33	1,000			,542
	M35	,684	,102	***	,431
	M38	1,000			,651

Kaynak: AMOS çıktısından faydalanılarak hazırlanmıştır.

Tablo 5'deki sonuçlara göre p (olasılık) değerleri 0,05'den küçüktür ve tüm parametreler istatistiki olarak anlamlıdır. Ayrıca modifikasyon endeks değerleri incelendiğinde, M20 ile M18, M21 ile M20, M30 ile M29, M40 ile M37 ve M40 ile M39 değişkenleri arasında modelin tahmin ettiğinden yüksek düzeyde korelasyon saptanmıştır. Bu maddelerin hata terimlerinin ilişkisi olduğu anlaşılmıştır. Modele kovaryans dâhil edilerek analiz tekrarlanmıştır. DFA sonuçlarına göre standart regresyon katsayılarının 0,50'den küçük değerlerin analizden çıkartılması gerekmektedir (İnceoğlu, 2018:100). Bu değer gözlenen değişkenlerin, gizil değişkenleri açıklama gücünü göstermektedir. Standart regresyon katsayıları sütunu incelendiğinde, “M35.Ödenen vergilerin oranlarının ve tutarlarının yüksek olması bütçe konularına ilgili olmamda etkilidir.” maddesine ait standart regresyon katsayısı (Beta) 0.102'dir. Bu sebeple ilgili madde analiz dışı bırakılmıştır. Ancak bu maddenin ait olduğu faktör sadece iki sorudan (M35 ile M38) oluşmaktadır. Madde 35'in analiz dışı kalmasıyla tek bir maddeden (M38) oluşan faktörün istatistiki açıdan mümkün olmayacağına dolayı “Diğer Etkili Unsurlar” faktörü analizden çıkartılmış ve model yeniden çalıştırılmıştır.

Şekil 3: Yeni Birinci Düzey DFA Modeli

Kaynak: AMOS programından faydalanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 3'te yeni birinci düzey DFA modeli gösterilmektedir. Yeni modele göre bütçe bilincini etkileyen dört faktör üzerinden analizlere devam edilmiştir. Yeni modelin uyum iyiliği değerleri incelendiğinde, $\chi^2/df=2.81<5$, $0.90<GFI=.937$, $0.90<CFI=.949$, $RMR=0.04<0.08$ ve $RMSEA=0.05<0.08$ 'dir, model verilere uyumludur. Tablo 6'da yeni modele ilişkin değişkenlere ait değerler gösterilmektedir. Tahmin sonuçlarına göre p (olasılık) değerleri 0,05'ten küçüktür ve tüm parametreler istatistiki olarak anlamlıdır. Tablo 6'daki varyans sütunu incelendiğinde, gizil değişkenlere ait varyanslar istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Çünkü varyans sütunu altında yer alan p değerlerinin hepsi 0.05'ten küçüktür. Dolayısıyla gizil değişkenlerin modele katkısı olduğu anlaşılmıştır. Bütün maddelerin standart regresyon katsayıları 0.50 ve üzeri olduğu için bu aşamada hiçbir maddenin analizden çıkartılmasına gerek kalmamıştır.

Tablo 6: Yeni Modelde Yer Alan Değişkenlere Ait Değerler

Faktörler ve İfadeler	Regresyon Ağırlıkları				Standart Regresyon Katsayıları		Varyans	
	Madde No	Tahmin	Standart Hata	p	Tahmin	Tahmin	Standart Hata	p
Vatandaşların Bilgilendirilmesi (VB)	M14	1,068	,069	***	,681	,493	,052	***
	M15	1,211	,074	***	,717			
	M16	1,173	,068	***	,775			
	M17	1,150	,067	***	,761			
	M19	1,000			,673			
Kaynak Kullanımı ve Temel Prensipler (KKTP)	M36	1,000			,642	,574	,065	***
	M37	1,048	,070	***	,700			
	M39	1,089	,070	***	,747			
	M40	1,105	,070	***	,769			
	M41	,997	,067	***	,679			
Vatandaş Odaklılık ve Önceliği (VOÖ)	M26	1,000			,672	,537	,057	***
	M27	1,064	,063	***	,757			
	M28	1,075	,066	***	,720			
	M29	1,009	,064	***	,694			
	M30	,922	,067		,640			
Güven, Memnuniyet ve Katılım (GMK)	M18	1,041	,093	***	,559	,385	,054	***
	M20	1,145	,092	***	,658			
	M21	,962	,087	***	,553			
	M24	1,141	,090	***	,678			
	M25	1,291	,097	***	,745			
	M33	1,000			,539			

Kaynak: AMOS çıktısından faydalanılarak hazırlanmıştır.

Modelin sonuçlarına göre vatandaşların bütçe bilincinin artmasında etkili 21 madde tespit edilmiştir. 21 madde arasında bütçe bilincinin artmasında en fazla etkili madde “M16. Yazılı ve görsel medyada devlet bütçe bilgilerine ait haberlere daha çok yer verilmesi bütçe konularına ilgili olmamda etkilidir.” Bu maddedeki eylemdeki bir birimlik artış, vatandaşların bilgilendirilmesi faktöründe %77,5 pozitif etkiye sahip olmaktadır. Etki derecesi %70 üzeri olan diğer maddeler M15, M17, M25, M27, M28, M37, M39 ve M40’dır. Yüklendiği faktöre en düşük etkisi tespit edilen madde ise %53,9 ile “M33. Ülkemde demokrasiye güven duymam bütçe konularına ilgili olmamda etkilidir.” Tablo 7’de her bir maddenin içeriği ve etki derecesi madde numarasına göre gösterilmektedir.

Tablo 7: Her Bir Maddenin İçeriği ve Etki Derecesi

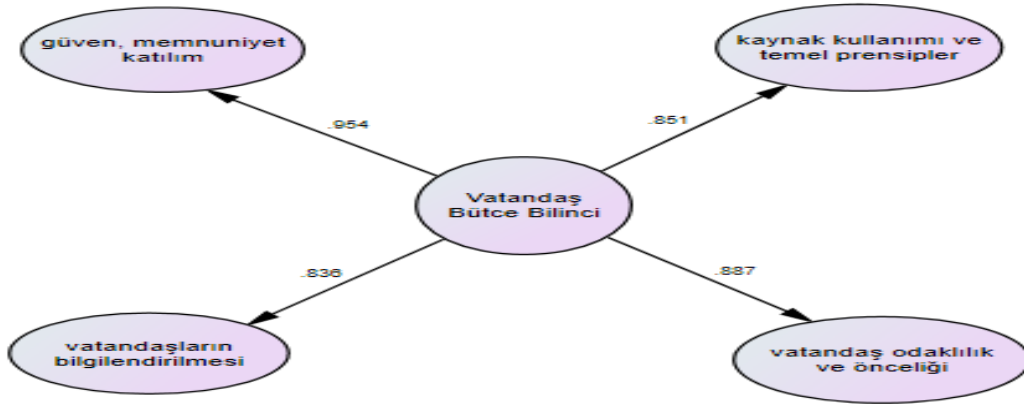
Madde No	Maddenin İçeriği	Etki Derecesi
M14	Devletten beklentilerim çeşitli mekanizmalar (anket veri toplama, mülakat vb.) aracılığıyla tespit edilmesi bütçe konularına ilgili olmamda etkilidir.	,681
M15	Devlet tarafından kısa mesaj aracılığıyla bütçe bilgilerinin paylaşılması bütçe konularına ilgili olmamda etkilidir.	,717
M16	Yazılı ve görsel medyada devlet bütçe bilgilerine ait haberlere daha çok yer verilmesi bütçe konularına ilgili olmamda etkilidir.	,775
M17	Devlet bütçesi ile ilgili vatandaşlara yönelik bilgilendirme çalışmalarının yapılması (kamuya açık eğitim, toplantı vb.) bütçe konularına ilgili olmamda etkilidir.	,761
M18	Devlet yöneticilerine güven duymam bütçe konularına ilgili olmamda etkilidir.	,559
M19	Kitle iletişim araçlarında devlet bütçesi ile ilgili kamu spotlarına ve duyurularına daha çok yer verilmesi bütçe konularına ilgili olmamda etkilidir.	,673
M20	Ülkemde sosyal adaletin artırılmasına yönelik uygulamalara ağırlık verilmesi bütçe konularına ilgili olmamda etkilidir.	,658
M21	Vatandaşların politika belirleme sürecine aktif olarak katılması bütçe konularına ilgili olmamda etkilidir.	,553
M24	Kamu hizmetlerinden memnun olmam bütçe konularına ilgili olmamda etkilidir.	,678
M25	Ekonomi ve maliye politikalarına güven duymam bütçe konularına ilgili olmamda etkilidir.	,745
M26	Devlet bütçelerinin hazırlama ve planlama aşamalarında vatandaşların görüşlerine başvurulması bütçe konularına ilgili olmamda etkilidir.	,672
M27	Kamu harcamalarının vatandaşlara hangi yükümlükler yükleyeceğinin önceden bilinmesi bütçe konularına ilgili olmamda etkilidir.	,757
M28	Kamu harcamalarına ilişkin vatandaş denetim mekanizmalarının varlığı bütçe konularına ilgili olmamda etkilidir.	,720
M29	Vatandaşların önceliklerine duyarlı olacak şekilde kamu gelirleri harcanması bütçe konularına ilgili olmamda etkilidir.	,694
M30	Kamu gelirleri ile harcamalarına ilişkin hesap verilebilirlik ilkesinin varlığı bütçe konularına ilgili olmamda etkilidir.	,640
M33	Ülkemde demokrasiye güven duymam bütçe konularına ilgili olmamda etkilidir.	,539
M36	Vatandaşlardan toplanan gelirlerin adil harcanması bütçe konularına ilgili olmamda etkilidir.	,642
M37	Kamuda işlevsel mali denetim mekanizmasının varlığı bütçe konularına ilgili olmamda etkilidir.	,700
M39	Kamu kaynaklarının etkin kullanılması bütçe konularına ilgili olmamda etkilidir.	,747
M40	Kamu kaynaklarının verimli kullanılması bütçe konularına ilgili olmamda etkilidir.	,769
M41	Kamu gelirlerine ve harcamalarına ilişkin mali saydamlık ilkesinin varlığı bütçe konularına ilgili olmamda etkilidir.	,679

Kaynak: AMOS programından faydalanılarak hazırlanmıştır.

3.3. İkinci Düzey DFA Sonuçları

DFA analizinin ikinci aşamasında ana faktörler üzerinden bir analiz daha yapılmıştır. İkinci düzey DFA kapsamında temel dört faktörün vatandaş bütçe bilincinin üzerindeki toplam etki derecesi tespit edilmektedir. Şekil 2’de ikinci düzey DFA modeli yer almaktadır. Modelin uyum iyiliği değerleri $\chi^2/df=2.84<5$, $0,90<GFI=.935$, $0,90<CFI=.948$, $RMR=0.052<0,08$ ve $RMSEA=0.049<0,08$ ’dir ve model verilere uyumludur.

Şekil 4: İkinci Düzey DFA Modeli

Kaynak: AMOS programından faydalanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 4’te gösterilen ikinci düzey DFA modelinin sonucuna göre, dört ana faktörün vatandaş bütçe bilincinin üzerinde yüksek etkili olduğu anlaşılmaktadır. Devlet bütçesi konularına yönelik vatandaşların ilgisi üzerinde “güven, memnuniyet ve katılım” faktörü %95 ile ilk sıradadır. Başka bir deyişle, güven, memnuniyet ve katılım faktöründeki faaliyetlerdeki bir birimlik artış, vatandaş bütçe bilincini %95 arttırmaktadır. Diğer faktörlerin etki dereceleri birbirlerine yakın olmakla beraber, oldukça yüksektir. Diğer üç faktörde yaşanan bir birimlik artış, vatandaşların bütçe bilinci üzerinde %80’den fazla yükseliş meydana getirmektedir.

Tablo 8: İkinci Düzey DFA Modelindeki Değişkenlere Ait Değerler

Hipotezler	Regresyon Ağırlıkları			Standart Regresyon Katsayıları	Cronbach Alfa Sonuçları	
	Tahmin	Standart Hata	p			
VB → Bütçe Düzeyi	Bilinç	1,030	,091	***	,836	0,84
KKTP → Bütçe Düzeyi	Bilinç	1,106	,101	***	,851	0,83
VOÖ → Bütçe Düzeyi	Bilinç	1,119	,098	***	,887	0,83
GMK → Bütçe Düzeyi	Bilinç	1,000			,954	0,80

Kaynak: AMOS çıktısından faydalanılarak hazırlanmıştır.

Tablo 8’de modele ilişkin değişkenlere ait değerler yer almaktadır. Olasılık (p) değerleri incelendiğinde, sonuçların tümünün 0.05’den küçük olduğu anlaşılmaktadır. Diğer bir ifadeyle; modelde yer alan tüm boyutlar, vatandaşların bütçe bilinç düzeyi üzerindeki etkisini açıklamada istatistiksel olarak pozitif ve anlamlıdır. Buna göre H1, H2, H3 ve H4 hipotezleri reddedilemez. Ancak H5 hipotezi reddedilmiştir⁹.

⁹ Daha önce de açıklandığı üzere, birinci düzey DFA analizinde H5 hipotezini oluşturan madde 35’in standart regresyon katsayısı %50’den düşük çıkmıştır. M35’in analiz dışı bırakılması ile “Diğer Etkili Unsurlar” faktöründe sadece M38 kalmıştır. Tek bir gözlenen değişkenden bir faktör oluşturmak mümkün olmadığı için “Diğer Etkili Unsurlar” faktörü modelden çıkartılmıştır.

3.4. Modelin Güvenilirlik ve Geçerlik Açısından Değerlendirilmesi

Ölçekteki bilgilerin hatadan arındırılmış olduğuna emin olmak gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle, aynı amaçla yapılacak ikinci bir ölçümle aynı sonuçlara ulaşılabileceğine güven duyulmalıdır. Çünkü güvenilir olmayan bir ölçek kullanışsızdır. DFA kapsamında geçerlilik ve güvenilirlik farklı ölçütlerle tespit edilmektedir. Bunlardan ilki “bireysel madde güvenilirliği”dir. Bireysel madde güvenilirliğini test etmek için standart regresyon değerinin 0,50 ve üzerinde olması gerekmektedir. İkincisi yöntem Cronbach Alpha değerine benzeyen Bileşik Güvenilirlik (Composite Reliability-CR) değeridir. Bu değer 0,70 ve üzeri olması gerekmektedir. Üçüncüsü ise Ortalama Açıklanan Varyans (Average Variance Extracted - AVE) değerinin 0,50’nin üzerinde olmasıdır (Yaşlıoğlu, 2017:82). Ancak Psaila & Vagner (2007:61) 0,40’ın üzeri AVE değerlerinin de kabul edilebileceğini belirtmişlerdir. Her bir faktöre ait CR ve AVE¹⁰ değerleri Tablo 9’da sunulmaktadır¹¹.

Tablo 9: Modele İlişkin CR ve AVE Değerleri

	Faktör 1 (VB)	Faktör 2 (KKTP)	Faktör 3 (VOÖ)	Faktör 4 (GMK)
Bileşik Güvenilirlik (Composite Reliability-CR)	0,82	0,78	0,79	0,73
Ortalama Açıklanan Varyans (Average Variance Extracted-AVE)	0,51	0,43	0,43	0,54

Kaynak: Yazar tarafından faktör yükleri kullanılarak hesaplanmıştır.

Faktörlere ait hesaplanan CR değerleri, kabul edilebilir seviye olan 0,70’in üzerindedir. Bu değerler modelin güvenilir olduğunu göstermektedir. Model benzeşme geçerliliği açısından incelendiğinde CR değerlerinin, AVE değerlerinden yüksek olması gerekmektedir (Yaşlıoğlu, 2017:82). Tablodaki bulgulara göre her faktöre ait hesaplanan CR değerleri, AVE değerlerinden yüksektir ve modelde benzeşme geçerliliği saptanmıştır. Ayrıca modelde ayırma geçerliliğinin sağlanıp sağlanmadığının tespit edilmesi de önemlidir. Kline (2005) çalışmasında faktör korelasyon matrisindeki korelasyon katsayılarının ayırma geçerliliği için kullanılabileceğini ve en yüksek faktör korelasyon katsayısının 0,85’den küçük olması gerektiğini ifade etmiştir (Akbiyık & Coşkun, 2013:48). Tablo 10’da ayırma geçerliliğine ilişkin korelasyon katsayıları gösterilmektedir.

Tablo 10: Faktörler Arası Korelasyon Katsayıları

Faktörle	VB	KKTP	VOÖ	GMK
VB	1			
KKTP	0,66	1		
VOÖ	0,74	0,79	1	
GMK	0,80	0,82	0,82	1

Kaynak: AMOS çıktısından faydalanılarak hazırlanmıştır.

¹⁰ CR ve AVE değerlerinin hesaplanmasında Fornell ve Larcker’in 1981 yılında hazırlamış olduğu çalışmada yer alan formüllerden faydalanılmıştır. Ayrıntılı bilgi için Fornell, C. ve Larcker, D. F. tarafından kaleme alınan “Evaluating Structural Equation Models with Unobservable Variables and Measurement Error” isimli çalışmayı inceleyebilirsiniz.

¹¹ Bireysel madde güvenilirliğinin test edilmesi amacıyla incelenen standart regresyon katsayıları Tablo 6’da her bir madde için sunulduğu için Tablo 8’e tekrardan eklenmesine gerek duyulmamıştır. Tablo 6 incelendiğinde bütün maddelerin standart regresyon katsayılarının 0,50’den fazla olduğu görülmektedir. Bu nedenle DFA geçerliliğinin sağlanmasında kullanılan bireysel madde güvenilirliği testinin sonuçları madde başına modeli desteklemektedir.

Faktörler arası korelasyon değerleri incelendiğinde, tüm değerlerin 0,85'ten küçük olduğu anlaşılmaktadır. Böylece faktörler arası ayırma geçerliliği de sağlanmıştır. Tablo 9 ve Tablo 10 sonuçlarına göre VABBEF ölçeği güvenilir ve geçerli bir ölçektir.

4. Sonuç

Bütçe bilinç düzeyini belirleyen çeşitli göstergeler mevcuttur. Bu göstergeler arasında şu maddeler yer almaktadır: (i) Vatandaş bütçe rehberinin ve vatandaş kesin hesap raporunun takibi, (ii) Anayasa'da belirtilen bütçe hakkının ne ifade ettiğinin bilinmesi ve öneminin kavranması, (iii) Kamu gelirleri ile harcamaları hakkında bilgi sahibi olunması, (iv) Güncel bütçe rakamlarının takibi, (v) Bütçe ile ilgili kanunlar hakkında yeterli bilgiye sahip olunması, (vi) Mali saydamlık ilkesi gereği bütçe verilerinin paylaşıldığı resmi internet sitelerinin bilinmesi, (vii) Ödenen vergiler ile alınan kamu hizmetleri ilişkisinin takibi ve (viii) Bütçenin hazırlama, onaylama, uygulama ve denetleme aşamalarına yönelik farkındalığa sahip olmasıdır. Böylece bu göstergeler kullanılarak hem bireysel hem de toplumsal bütçe bilinç skorunun hesaplanması mümkün olabilmektedir.

Son 20-30 yıllık süreçte ulusal ve küresel boyutta kamu mali yönetimindeki değişimler düşünüldüğünde, vatandaşın ön planda tutulan ve vatandaş memnuniyetinin öncelikli olduğu bir anlayış geçerlidir. Mali saydamlık, hesap verilebilirlik, mali demokrasinin geçerliliği, katılımcılığın sağlanması, vatandaş odaklı bir yaklaşımın benimsenmesi, bütçe okuryazarlığının artışı gibi gelişmeler, vatandaş bütçe bilinciyle doğrudan veya dolaylı ilişkili olduğu söylenebilir. Çünkü geleneksel bütçenin uygulandığı dönemlere nazaran alınan kararları sorgulayan daha duyarlı bir halk kitlesinin varlığı geçerlidir.

Analizler sonucu ulaşılan ilk bulguya göre Sakarya'ya özgü vatandaş bütçe bilinç skoru 2,61 olarak ölçülmüştür. Hesaplama maksimum skor değeri beş ve minimum skor değeri bir olarak kabul edilmiştir. Bu sebeple ulaşılan sonuç yüksek olarak değerlendirilmemektedir. Katılımcıların önemli bir kısmı ankette yer alan ilk 12 ifadenin çoğuna ya katılmamışlar ya da kararsız kalmışlardır. Özellikle anayasal bir hak olan bütçe hakkı ile ilgili katılımcıların yeterli bilgiye sahip olup olmadıklarının tespit edilmesi için yönetilen ifadeye katılımcıların %55,9'u olumsuz cevap verirken, sadece %17,3'ü konuyla ilgili bilgisinin olduğunu belirtmiştir. Araştırmanın ilerleyen aşamalarında ise "*Vatandaşların bütçe bilinci ve ilgisi nasıl artırılabilir ve bu artışta etkili olan faktörler nelerdir?*" sorusuna odaklanılmıştır.

Araştırmada VABBEF ölçeği ile bütçe konularına yönelik vatandaşların ilgi artışı üzerinde dört temel faktörün etkili olduğu tespit edilmiştir. Vatandaş bütçe bilinci üzerinde "*Vatandaşların Bilgilendirilmesi*" faktörü %83, "*Kaynak Kullanımı ve Temel Prensipler*" %85, "*Vatandaş Odaklılık ve Önceliği*" %88 ve "*Güven, Memnuniyet ve Katılım*" faktörü ise %95 etkili olduğu hesaplanmıştır. Faktörler bazında analiz sonuçları incelendiğinde vatandaşların yöneticilere, uygulanan politikalara, demokrasiye güven duyması, kamu hizmetlerinden memnun olması, sosyal adaletin gerçekleştiğine dair görüşe sahip olması bütçe konularına ilgi duymalarında önemlidir. Ayrıca kamuoyunun medya araçları, eğitim faaliyetleri, kamu spotları, kısa mesajlar aracılığıyla bilgilendirilmesinin de bütçe konularına ilgi duyulmasında olumlu etkisi bulunmaktadır.

Diğer bulgulara göre, vatandaş odaklı bir yaklaşımın ve vatandaşların öncelikli olduğu bir anlayışının hâkim olması, kaynak kullanımında rasyonalitenin sağlanması, kaynakların etkinlik, verimlilik, ekonomiklik prensiplerine uygun biçimde kullanılması ve şeffaflık gereği kamu kararlarının ve uygulama sonuçlarının açık, anlaşılır, düzenli şekilde kamuoyunun bilgisine sunulması, mali denetim ve vatandaş denetim mekanizmalarının işlevsel olması bütçe bilinci üzerinde de çeşitli etkilere sahiptir. Kamu gelirleri açısından ise adil bir vergilendirme politikasının varlığı ve vatandaş önceliklerine duyarlı kamu harcamalarının yapılması bütçe konularına ilgili olmada yüksek öneme sahiptir.

Sonuç olarak kamu hizmetlerinde amaç sadece hizmet götürmek değil, toplumu oluşturan bireylerin ortak paydada maksimum faydalanabileceği hizmetlerin yapılmasıdır. Ödemiş oldukları vergiler ile aldıkları kamu hizmetleri ilişkisini sorgulayan ve kamusal faaliyetler hakkında yeterli bilgiye sahip bireyler, daha kaliteli kamu hizmetlerinin sunumunda aktif rol üstlenmektedir. Siyasi olarak devlet yönetiminde bulunmasa bile toplum ve devlet ile ilgili olaylara karşı duyarlı ve sorumluluklarını bilen kişilerin sayısının artması da etkin vatandaşlık kavramının yerleşmesine imkân sağlayacaktır.

Kaynakça

- Akbıyık, A., & Coşkun, E. (2013). Eğitsel sosyal yazılımların kabul ve kullanımına yönelik bir model. *AJIT-e: Online Academic Journal of Information Technology*, 4(13), 62-39.
- Aktan, C. C., & Vural, İ. Y. (2004). *Hammurabi Kanunları'ndan Magna Carta'ya: Nantes Fermani'dan Halkın Sözleşmesi'ne özgürlük bildireleri*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Aktan, C. C., Dileyici, D., & Ağcakaya, S. (2004). Kamu maliyesinde hesap verme sorumluluğu ve mali saydamlık. C. C. Aktan, D. Dileyici & İ. Y. Vural (Ed.), *Kamu maliyesinde çağdaş yaklaşımlar* içinde (ss. 169-184). Ankara: Seçkin Yayınları.
- Alkan F., & Yıldız F. (2016). Yükseköğretim kurumlarında bütçe algısı araştırması: Dumlupınar Üniversitesi örneği. *II. Uluslararası Ekonomi ve İşletme Kongresi'nde* sunulan bildiri. <http://icebconference.org/2018/wp-content/uploads/2018/01/ICEB2016.pdf> adresinden erişildi.
- Altuğ, F. (2019). *Kamu bütçesi*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Bellver, A., & Kaufmann, D. (2005). *Transparenting transparency: Initial empirics and policy implications*. Policy Research Working Paper (MPRA Paper No. 8188). Munich Personal RePEc Archive web sitesinden erişildi: https://mpra.ub.uni-muenchen.de/8188/1/MPRA_paper_8188.pdf.
- Biçer, M., & Şahin, M. (2009). Editoryal not. M. Biçer & M. Şahin (Ed.), *Bütçe sürecinde parlamentonun değişen rolü uluslararası sempozyum bildiri kitabı* içinde (ss. 19-24). Ankara: TBMM Basımevi.
- Ceritli, İ. (2012). Türk kamu yönetiminde şeffaflaşma ve hesap verebilirliğe yönelik pozitif dönüşüm, dirençler ve zayıflıklar: Geleceğin gelenekle dansı. K. Kılıç & Y. Urhan (Ed.), *Şeffaf ve hesap verebilir kamu yönetimi sempozyumu bildiri kitabı* içinde (ss. 27-42). Ankara: TBMM Basımevi.
- Çakır, C. (2014). Geçerlilik ve güvenilirlik çalışmalarında doğrulayıcı faktör analizinin kullanımı. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 17(3), 196-205.
- Çiçek, C. (2012). Açılış konuşması. K. Kılıç & Y. Urhan (Ed.), *Şeffaf ve hesap verebilir kamu yönetimi sempozyumu bildiri kitabı* içinde (ss. 15-20). Ankara: TBMM Basımevi.
- Çoban, H. (2012). Sunuş. K. Kılıç & Y. Urhan (Ed.), *Şeffaf ve hesap verebilir kamu yönetimi sempozyumu bildiri kitabı* içinde (ss. 5-6). Ankara: TBMM Basımevi.
- Demirbaş, T., & Çetinkaya, Ö. (2018). *Kamu mali yönetiminde kontrol ve denetim*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Edizdoğan, N., & Çetinkaya, Ö. (2010). *Kamu bütçesi*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Erdoğan, Y., Bayram, S., & Deniz, L. (2007). Web tabanlı öğretim tutum ölçeği: Açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi çalışması. *Uluslararası İnsan Bilimler Dergisi*, 4(2), 1-14.

- Fornell, C., & Larcker, D. F. (1981). Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error. *Journal of Marketing Research*, 39-50.
- Feyzioğlu, B. N. (1983-1984). Modern anayasalarda bütçe hakkı. *İstanbul Üniversitesi Maliye Araştırmaları Merkezi Konferansları*, 29, 3-28.
- Hançer, N. S. (2018). *Modern bütçeleme teknikleri: Vatandaş bütçesi ve Türkiye üzerine bir değerlendirme*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Hatipoğlu, (2012). Saydamlık ve hesap verebilirlik bağlamında kamu mali yönetimi reformu. K. Kılıç & Y. Urhan (Ed.), *Şeffaf ve hesap verebilir kamu yönetimi sempozyumu bildiri kitabı* içinde (ss. 69-75). Ankara: TBMM Basımevi.
- International Budget Partnership. (2020). *The open budget survey*. International Budget Partnership web sitesinden erişildi: <https://www.internationalbudget.org/open-budget-survey/open-budget-index-rankings>.
- International Budget Partnership. (2017). *Open budget survey 2017*. International Budget Partnership web sitesinden erişildi: <https://www.internationalbudget.org/wp-content/uploads/open-budget-survey-2017-report-english.pdf>.
- International Budget Partnership. (2016). *Guide to the open budget questionnaire: An explanation of the questions and the response options*. International Budget Partnership web sitesinden erişildi: <https://www.internationalbudget.org/wp-content/uploads/open-budget-survey-2017-guide-and-questionnaire-english.pdf>.
- İnceoğlu, F. (2018). *Doğrulamalı faktör analizinde yarışan modeller ve klinik bir uygulaması*. Yayınlanmamış doktora tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Kıral, E. (2018). Vergi ahlak ve vergi bilincini etkileyen faktörler: Çukurova Üniversitesi öğrencileri üzerine bir analiz. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 11(2), 150-167.
- Kline, B. (2005). *Principles and practice of structural equation modeling*. Newyork: The Guilford Press.
- Koç, N. (2017). Katılımcı bütçe anlayışının Türkiye açısından değerlendirilmesi. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(1), 443-470.
- Kumkale, R. (2015). *Toplumumuzda vergi kültürü*. Dünya Gazetesi web sitesinden erişildi: <https://www.dunya.com/kose-yazisi/toplumumuzda-vergi-kulturu/23206>.
- Masud, H., Agarwal, P. S., & Brisen, A. G. (2017). *International practices to promote budget literacy. Key findings and lessons learned*. The World Bank web sitesinden erişildi: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/26956>.
- Öner, E. (2009). Bütçe uygulama aşamasında parlamentonun izleme/gözetim fonksiyonu: Komisyonların rolü ve bütçe analiz kapasitesi. Biçer & M. Şahin (Ed.), *Bütçe sürecinde parlamentonun değişen rolü uluslararası sempozyum bildiri kitabı* içinde (ss. 269-289). Ankara: TBMM Basımevi.
- Özer, M. A. (2005). *Yeni kamu yönetimi teoriden uygulamaya*. Ankara: Platin Yayınları.
- Psaila, G., & Wagner, R. (2007). *E-commerce and web technologies*. Austria: Linz, Springer.
- Pınar, A. (2012). Şeffaf ve Hesap verebilir kamu yönetiminin kalkınmadaki rolü. K. Kılıç & Y. Urhan (Ed.), *Şeffaf ve hesap verebilir kamu yönetimi sempozyumu bildiri kitabı* içinde (ss. 109-115). Ankara: TBMM Basımevi.

- Şahin, M., & Uysal, Ö. (2013). Bütçe ve mali demokrasi. F. Altuğ, A. Kesik & M. Şeker, (Ed.), *Kamu bütçesinde yeni yaklaşımlar içinde* (ss. 203-2020). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Selen, U., & Tarhan, B. (2014). *Türkiye’de bütçe hakkı algısı*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Selen, U., & Tarhan, B. (2015). Türkiye’de seçmenlerin bütçe hakkı algısı ve etkileyen faktörler. *Journal of Life Economics*, 4, 1-18.
- The Participatory Budget Project. (2019). *What is PB?* The Participatory Budget Project web sitesinden erişildi: <https://www.participatorybudgeting.org/what-is-pb/>.
- Türk Dil Kurumu (TDK). (2019). Bilinç. *Büyük Türkçe sözlük* içinde. Türk Dil Kurumu web sitesinden erişildi: <http://www.tdk.gov.tr/>.
- Türk Dil Kurumu (TDK). (2019). Bilinçli olmak. *Büyük Türkçe sözlük* içinde. Türk Dil Kurumu web sitesinden erişildi: <http://www.tdk.gov.tr/>.
- Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı. (2007). *İyi yönetim için örnek bir model: Katılımcı bütçeleme*. Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı web sitesinden erişildi: https://www.tepav.org.tr/upload/files/1271229711r9770.Iyi_Yonetisim_Icin_Ornek_Bir_Model_Katilimci_Butceleme.pdf.
- Yalçın, S. (2017). *Yüksek denetim kurumlarının kurumsal yapısı ve mali performans*. Ankara: T.C. Sayıştay Başkanlığı Yayınları, No:114.
- Yaşlıoğlu, M. M. (2017). Sosyal bilimlerde faktör analizi ve geçerlilik: keşfedici ve doğrulayıcı faktör analizlerinin kullanılması [Özel sayı]. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 46, 74-85.
- Yereli, A. (2012). Bütçelemenin anayasal ilkeleri: Anayasal bütçe yaklaşımı. K. Kılıç & Y. Urhan (Ed.), *Şeffaf ve hesap verebilir kamu yönetimi sempozyumu bildiri kitabı* içinde (ss. 43-67). Ankara: TBMM Basımevi.
- Yıldız F., & Alkan F. (2017). Katılımcı bütçeleme perspektifinden yükseköğretim öğrencilerinin bütçe algısı araştırması: Dumlupınar Üniversitesi örneği. *Maliye Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 129-145.
- Yılmaz, H., & Biçer, M. (2010). Parlamentonun bütçe hakkını etkin kullanımının yeni bütçe sistemi çerçevesinde değerlendirilmesi. *Maliye Dergisi*, 158, 104-143.
- 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu (2003, 24 Aralık). *Resmi Gazete*. (Sayı: 25326). Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5018.pdf>.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982, 18 Ekim). *Resmi Gazete*. (Sayı: 17863). Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf>.